

ПРОБЛЕМИ
ЕМПІРИЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ
У ПСИХОЛОГІЇ

Випуск № 12

УДК 378.1
378.4

Рекомендовано Вченою радою
ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди"
Протокол № 7 від 15 березня 2015 р.

Редакційна колегія випуску:

Кремень В.Г., Савченко О.Я., Маноха І.П., Бех І.Д.,
Ляшенко О.І., Коцур В.П., Рик С.М. (Україна),
Surina I., Mirski A., Mirska N. (Polska),
Simonchini G. (Italy)

Відповідальний редактор випуску:

Маноха І.П., доктор психологічних наук, професор

Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" – Додаток 2 до Вип. 36: Тематичний випуск "Проблеми емпіричних досліджень у психології". – Випуск 12 – К.: Гнозис, 2015. – 374 с.

Humanitarian Bulletin SU "Pereyaslav-Khmel'nitsky Pedagogical University by H.Skovoroda" - Supplement 2 to Vol. 36: Thematic Issue "Problems of empirical research in psychology." - V.12 - K.: Gnosis, 2015. - 374 p.

"Проблеми емпіричних досліджень у психології" – періодичне видання, започатковане з метою висвітлення проблематики емпіричних досліджень у царині гуманітарних наук загалом, психологічної – зокрема.

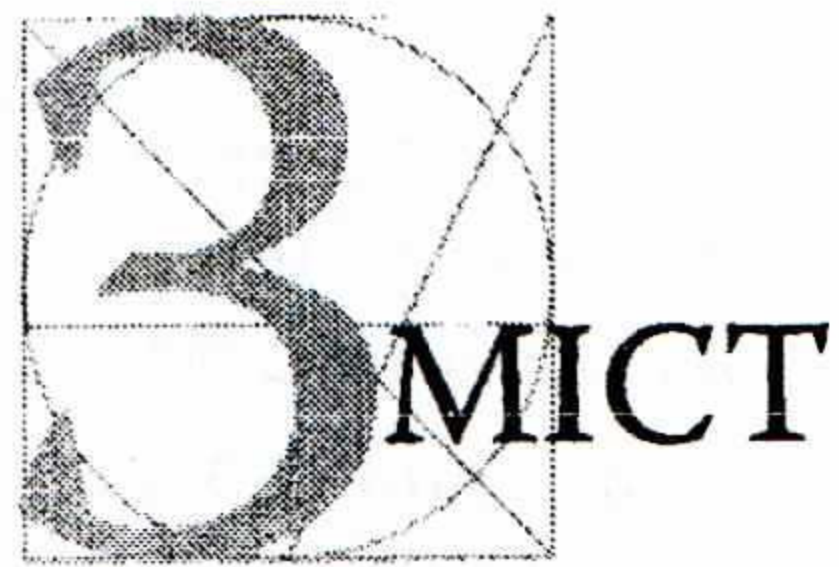
Розглядається проблема методу в сучасній психології, аналізуються емпіричний фун-дамент психодіагностики та проблема ефективності тестів. Кваліфікуються антиномії емпіричності та етичності у соціально-психологічному експерименті. Досліджується проблема розвивального впливу та можливості активних методів навчання як емпірична складова психологічної та педагогічної взаємодії.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, всіх, хто цікавиться проблемами організації та проведення емпіричних досліджень у психологічній та суміжних галузях наукового знання.

ISBN 978-966-2760-26-2

- © Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди, 2015 р.
- © Східно-Європейський Інститут Психології, 2015 р.
- © Інститут проблем виховання НАПН України, 2015 р.
- © Видавництво "Гнозис", 2015 р.

ВСТУПНЕ СЛОВО.....9

**I. РОЛАН БАРТ І ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК
ЕМПІРИЧНИХ ЗАСАД ГУМАНІТАРНИХ НАУК 15**

БАРТ РОЛАН, Смерть автора (эссе) 16

**МАНОХА И.П., Топологические изыскания Радости и
Страданий: «неделимый покой» и наивная попытка
«инвентаризации целостности» по Р. Барту, или...?.....21**

**II. ФІЛОСОФСЬКІ, СОЦІОЛОГІЧНІ ТА
КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ
РОЛАНА БАРТА 30**

**АЛЕКСЕЙЧУК И.С., Основные закономерности генерации
смыслов, или «озарение и миф – как этапы познания» 31**

ЗЕЛІСКО А.І., Концепт права в контексті культури.....39

**III. ПРОБЛЕМА МЕТОДУ В ПСИХОЛОГІЇ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТИ 46**

**БОГУЧАРОВА О.І., Психологічні особливості особистісної
самореалізації аспіранта (PhD) як викладача університету 47**

**БРЕУСЕНКО-КУЗНЕЦОВ А.А., Обзор мировоззренческих
оснований отечественной метафизической персонологии
периода интеграции в новые родственные традиции.....54**

**ЛАБУНЕЦЬ Ю.О., Виховання моральної самосвідомості
зростаючої особистості у контексті концепції виховання
моральної особистості у творчості Дж. Р. Р. Толкіна.....63**

МІЛУШИНА М.О., Феномен співзалежності: теоретичні

аспекти проблеми.....	71
СУРГУНД Н.А. , Професійна мобільність як психологічна основа подолання професійних криз у синергетичній системі професійного розвитку особистості.....	82
ШЕБАНОВА В.І. , Умови формування здоров'язбережувальної компетентності щодо нормалізації харчової поведінки.....	94
IV. ЕМПІРИЧНИЙ ФУНДАМЕНТ ПСИХОДІАГНОСТИКИ: ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕСТІВ	
	101
ВАСИЛЬКЕВИЧ Я.З. , Графічні проєктивні методи сімейної діагностики: проблеми ефективності та інтерпретації	102
ЗАВАДА Т.Ю. , Мотиваційні кореляти перфекціонізму студентської молоді.....	111
ПОДОФЕЙ С.О. , Дослідження психологічних особливостей відповідальності підлітка-діабетика як ступеня суб'єктивної включеності його Я-концепції у діяльність	119
V. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ: АНТИНОМІЇ ЕМПІРИЧНОСТІ ТА ЕТИЧНОСТІ.....	
	127
ГАЙДУЧЕНКО С. ГРИЦЯК Л. Д., КРАВЧЕНКО Ю.А. , Дослідження проєкту «Студентське анкетування як засіб для покращення взаєморозуміння викладач-студент» і отримання зворотнього зв'язку з метою створення нової концепції автономності студента у сучасному ВНЗ	128
ДАЦЕНКО Н.П. , Психолого-педагогічні умови розвитку соціальної компетентності учнів у Вальдорфській школі	134
MIRSKI A. , Do poles have distinguishing national traits?.....	142
СИДОРКІНА М.Ю. , Чинники та перспективи трансформацій мотиваційної складової соціалізувального дискурсу суб'єктів політичної взаємодії.....	152
ТАФІНЦЕВА С.І. , Позааудиторна робота у підготовці майбутніх учителів початкової школи до соціалізації учнів на засадах гендерного підходу	160
ЧУКАВІНА Т.Е. , Аналіз педагогічного спілкування викладачів медичних ВНЗ та його вплив на мотивацію та ефективність навчальної діяльності студентів	168
ШИЛОВА Н.І. , Формування раціональної позиції цільової спрямованості підлітків на основі спортивного туризму.....	183

**VI. ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИВАЛЬНОГО
ВПЛИВУ: МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 191**

ГЛУБОКА І.О., Реалізація психолого-педагогічної програми з розвитку асертивної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів 192

КОРНЄЄВА І.О., Особистісно-діяльнісний підхід до профільного навчання з дизайну іноземною мовою 198

КОХАНОВА О.П., Дослідницьке навчання майбутніх фахівців на засадах партнерства 208

**VII. ПЕРСПЕКТИВИ ТРЕНІНГОВОГО МЕТОДУ В
ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ 216**

АСТРЕМСЬКА І.В., Фактори супервізорських відносин у соціальній роботі.....217

БОРЕЙЧУК А.В., Характеристика освітньо-діяльнісних технологій підготовки майбутніх юристів у сучасній педагогічній практиці.....224

ЛОВКА О.В., Підготовка студентів до здійснення групових проектів з допомогою тренінгу «Розвиток умінь творчої взаємодії».....233

СТАВИЦЬКИЙ Г.А., Соціально-психологічний тренінг розвитку етнічної самосвідомості у старшому юнацькому віці.....249

ФЕДОРЕНКО С.Л., Лінгвопсихологічні аспекти використання методу тренінгу у викладанні іноземної мови.....260

ХУРТЕНКО О., ДМИТРЕНКО С., Психологический тренинг как метод повышения самооценки и лидерских качеств спортсменов.....267

**VIII. ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ:
ІНТЕГРАЦІЯ, ІДЕНТИФІКАЦІЯ, СИНТЕЗ..... 275**

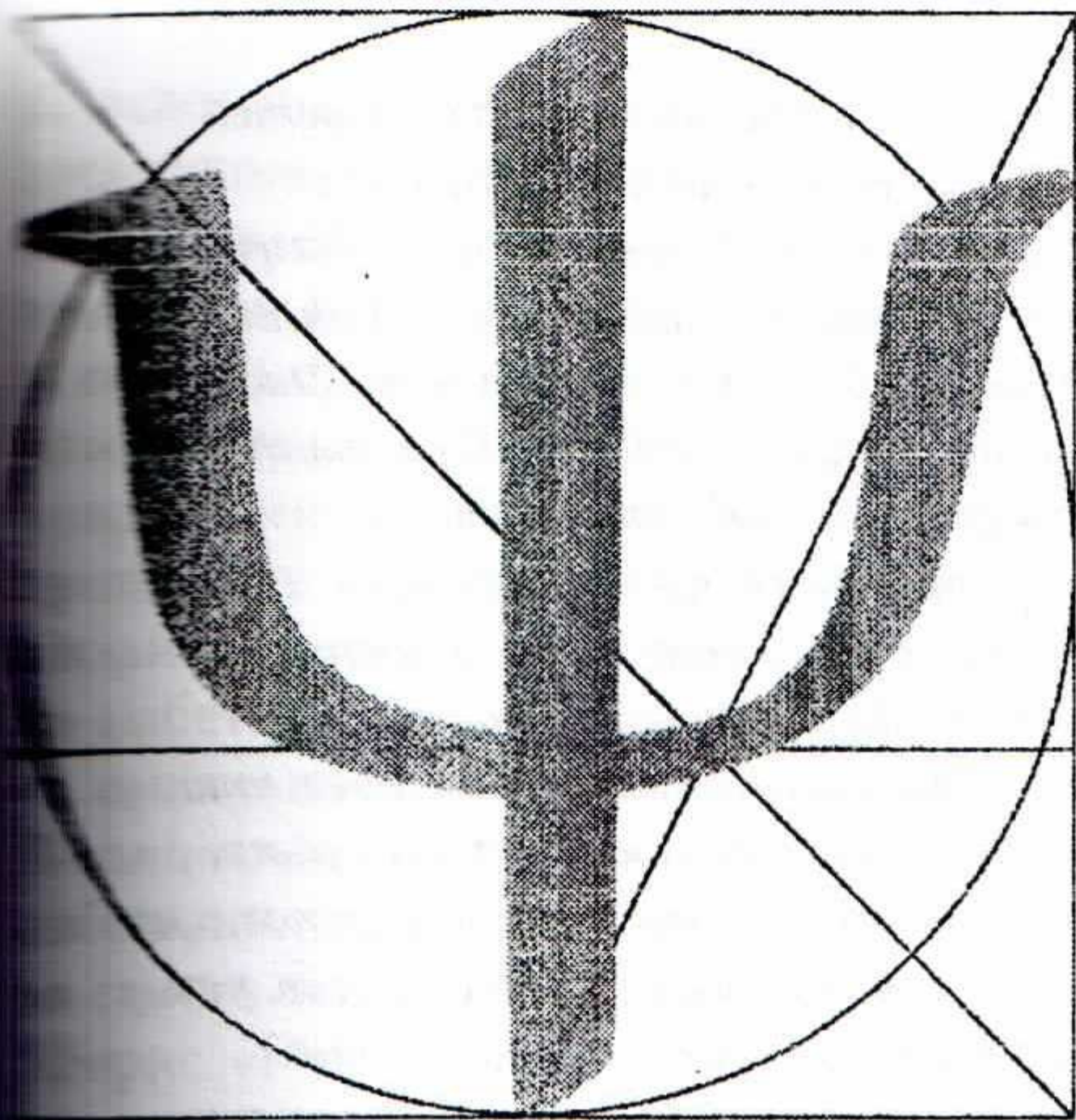
АЛЕКСАНДРОВА Н.М., ДАВИДЕНКО Т. В., Формування управлінських якостей у майбутніх економістів-міжнародників у процесі вивчення англійської мови (організаційні форми і методи).....276

БУШМАН І.О., Маркетинг освітніх послуг – нові стратегії університету.....283

ГОДУНКО Л.В., Організація навчання іноземних мов на всіх етапах шкільної освіти у Словацькій республіці	292
ГРИШКО В.І., Методика формування навчальної компетентності майбутніх правознавців у процесі вивчення історико-правових дисциплін	299
КРАВЧЕНКО О.І., Структура стратегії розвитку сучасного університету	307
КУЗНЕЦОВА В.М., Розвиток іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей	314
ЛЕНІВ З.П., Передумови формування інноваційного освітнього середовища ВНЗ у сучасних умовах	321
МАЛИХІНА С.В., Особливості критеріально-оцінної бази дидактичної інтенсифікації навчальної діяльності студентів	329
МОЖАРОВСЬКА О.Е., Структура і компоненти готовності майбутнього фахівця технічного профілю до професійно орієнтованого іншомовного спілкування	336
ПОГОРІЛА І.О., РОМАНЕНКО О.В., Гуманістична інноваційність у вивченні медичної біології: на прикладі опанування курсу «Гриби як джерела біологічно активних речовин»	343
СИЧ Т.В., Періодизація розвитку методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки (друга половина ХХ– початок ХХІ століття)	350
СКРИПНИК І.М., ГОПКО О.Ф., МАСЛОВА Г.С., ПРИХОДЬКО Н.П., Шляхи підвищення якості медичної освіти в сучасних умовах	357
МІРОШНИЧЕНКО Е.В., Урахування когнітивних стилів як спосіб диференціації формування англomовної професійно орієнтованої компетентності в говорінні і письмі студентів економічних спеціальностей	363

ПОДОФЕЙ С.О.,
викладач, кафедра педагогіки та
психології, Педагогічний інститут,
Київський університет ім Б.Грінченка,
м. Київ, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДЛІТКА-ДІАБЕТИКА ЯК СТУПЕНЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ВКЛЮЧЕНОСТІ ЙОГО Я-КОНЦЕПЦІЇ У ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті наведено дані дослідження психологічних особливостей відповідальності Я-концепції підлітків-діабетиків та здорових підлітків, при цьому використовували порівняльний метод. За одиниці порівняльного аналізу було взято змістову характеристику Я-концепції, локус контролю. В дослідженні було застосована методика діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера. В результаті дослідження за всіма шкалами методики загалом серед підлітків локус контролю зміщено у бік екстернального, при чому рівень екстернальності, тобто схильності покласти відповідальність за події у власному житті на інших, значно вищий серед підлітків-діабетиків порівняно зі здоровими ровесниками. Виходячи з того, що підліткам, хворим на діабет, очевидно бракує інтернальності, постає завдання корекції рівня відповідальності, побудови їхньої позиції і формування внутрішніх прагнень та вимог до самого себе, як відповідального за власне здоров'я та психічне благополуччя.

Ключові слова: Я-концепція, локус контролю, рівень екстернальності, рівень інтернальності, підлітки-діабетики.

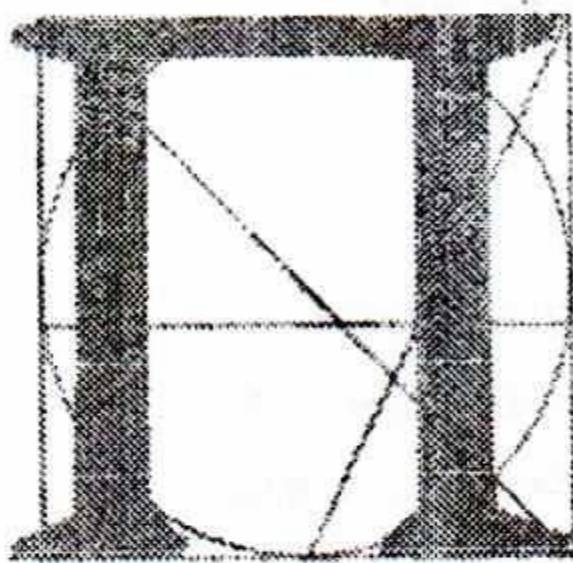

В статье приведены данные исследования психологических особенностей ответственности Я-концепции подростков диабетиков и здоровых подростков, при этом использовали сравнительный метод. За единицу сравнительного анализа была взята содержательная характеристика Я-концепции, локус контроля. В исследовании была применена методика диагностики уровня субъективного контроля Дж. Роттера. В результате исследования по всем шкалам методики в целом среди подростков локус контроля смещено в сторону экстернального, причем уровень экстернальности, то есть склонности возлагать ответственность за события в своей жизни на других, значительно выше среди подростков-диабетиков по сравнению со здоровыми ровесниками. Исходя из того, что подросткам, больным диабетом, очевидно не хватает интернальности, стоит задача коррекции уровня ответственности, построения их позиции и формирования внутренних стремлений и требований к самому себе, как ответственного за собственное здоровье и психическое благополучие.

Ключевые слова: Я-концепция, локус контроля, уровень экстернальности, уровень интернальности, подростки диабетики.

The article presents data from a study of psychological features of responsibility self-concept of adolescents with diabetes and healthy adolescents, and the use of the comparative method. The unit of the comparative analysis has been taken substantial characteristic of self-concept, locus of control. The study used the technique of diagnosing the level of subjective control J. Rotter. As a result of studies on all scales techniques in general adolescent locus of control is shifted to the side of externalities, and the level of externality, ie the propensity to assign responsibility for the events of his life on others is much higher among adolescents with diabetes compared to healthy peers. Based on the fact that teenagers with diabetes are obviously not enough internality, the task of correcting the level of responsibility, the construction of their position and the formation of the internal aspirations and demands to itself as responsible for their own health and mental well-being.

Key words: self-concept, locus of control, the level of externality, the level of internality, adolescents with diabetes.

Постановка проблеми.

Останнім часом спостерігається підвищення кількості підлітків, хворих на діабет. Це змусило нас звернутися до такої проблеми не тільки як медичної, а також як соціально-психологічної.

Специфічна ситуація діабету актуалізує у хворих підлітків мотив збереження життя, поряд з цим відбувається формування внутрішньої картини хвороби, що впливає на розвиток Я-концепції підлітка-діабетика.

Мета статті: дослідити психологічні особливості відповідальності підлітка-діабетика як ступінь суб'єктивної вклю-

ченості його Я-концепції у діяльність. Ця характеристика визначає подальше формування Я-концепції, особливості взаємодії підлітка із оточенням та психологічного переживання хвороби. Адже відповідальність підлітків-діабетиків в прийнятті та виконанні вимог інвалідизуючої хвороби, як відповідальність загалом за власне здоров'я, за кожен пережитий день визначається як одна із головних характеристик Я-концепції, її ступеню суб'єктивної включеності у діяльність особистості як найбільш значущої для подальшого життя хворого. Від цього залежить самоствердження підлітка-діабетика, розвиток емоційної прихильнос-

... освоєння нових соціальних зв'язків, досягнення власної значущості в очах інших людей. Хвороба висуває жорсткі вимоги до підлітка: щоденне прийняття ін'єкцій інсуліну перед кожним прийомом їжі, вимірювання рівню цукру, дієта та фізичне навантаження. Недотримання таких вимог призводять до коми, до втрати життєвості організму. Тому для підлітків-діабетиків найважливішим життєвим та соціально-психологічним ресурсом є Я-концепція. За Р. Бернсом вона являє собою систему установок, спрямованих на самого себе [1, с. 32]. Так в своїй роботі Р. Бернс «Розвиток Я-концепції та виховання» звертає увагу на ключову роль в становленні Я-концепції дитини значущих інших. [1, с.227] Психологи винаходять спрямованість Я-концепції підлітка на власний особистісний спосіб інтеграції діяльностей, інтеграції та ієрархізації мотивів. Відтак Я-концепція дитини формується у діяльності, у взаємодії із значущими іншими, у вчинку, що виступає для неї як випробування для підтвердження властивостей Я-концепції. Так «смысл Я возникает за В. В. Столиным в результате сплывающего отношения властивостей к себе и мотиву деятельности».[5, с. 107]..

Разом з тим смысл «Я», що наповнює Я-концепцію людини, утворюється ставленням, яке і пов'язує власні риси особистості з її мотивами діяльності. В.В. Столін зазначає, що феномен локусу контролю відображає ступінь суб'єктивної включеності «Я» у діяльність, що у такому випадку внутрішній локус – це максимальне зв'язування мотивації та власних рис (у тому числі в їхньому виявленні, тобто як відповідних дій), зовнішній локус – відсутність такого зв'язування. Мотив існує у свідомості, як бажання, прагнення, інтерес до чогось – як уявлення про бажане майбутнє, власне «Я» існує, як образ, і ставлення до нього, зв'язок між ними переживається, як можливість (неможливість) досягнути виконання бажань, прагнень шляхом «використання» самого себе [5, с. 247].

Результати дослідження та їх аналіз.

У дослідженні узяли участь 75 підлітків-діабетиків із Дніпропетровської

обласної загальноосвітньої санаторної школи-інтернату №5 I-III ступенів для дітей, хворих на цукровий діабет та загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I-III ступенів для дітей, хворих на цукровий діабет м. Харкова, а також 75 «здорових» підлітків – учнів школи № 39 м. Києва віком від 11 до 16 років. Вибірки було урівноважено за ознакою статі та віку. Експериментальною базою для проведення дослідження були спеціальні школи-інтернати України для дітей-діабетиків м. Дніпропетровська і м. Харкова, а також дитяча лікарня м. Києва «Охматдит» і дитяче відділення клініки інституту ендокринології й обміну речовин НАН України. Усіх респондентів було умовно об'єднано у дві групи. Молодшу групу склали підлітки віком 11-13 років, до старшої групи увійшли підлітки віком 14-16 років, які хворіють на цукровий діабет.

Психологічні особливості відповідальності та активності Я-концепції здорових підлітків та підлітків, хворих на діабет, ми визначили, використовуючи порівняльний метод [2]. За одиниці порівняльного аналізу було взято характеристику Я-концепції, локус контролю, В дослідженні було використана методика діагностики рівня суб'єктивного контролю (РСК) Дж. Роттера, (адаптація Є.Ф. Бажина, Є.О. Голинкіна, А.М. Еткінда, 1984), що допомогло виявити ступінь суб'єктивної включеності «Я» підлітка-діабетика у діяльність, її активність [4, с.278]. Так було здійснено кількісний та якісний аналіз результатів за РСК підлітків-діабетиків за сімома шкалами [3]. Отримані дані порівнювалися з нормою: відхилення вправо (>5,5 стандартів) свідчить про інтернальний локус контролю у відповідних ситуаціях, а відхилення вліво (<5,5 стандартів) означає, що у дитини переважає екстернальний локус контролю. Отримані дані наведено у таблиці 1 та графічно зображено на рисунку 1.

За шкалою загальної інтернальності виявлено тільки низький показник (<5,5 стандартів). Так, серед підлітків, хворих на діабет, середнє значення за цією шкалою складає 2,07, що вказує на вкрай високий рівень екстернальності. Здорові підлітки демонструють значно нижчий рівень

Таблиця 1.

Вияв інтернальності/ екстернальності серед підлітків-діабетиків та здорових підлітків

Шкала	Середнє значення		Ст. знач
	Діабетики	Здорові	
Загальна інтернальність	2,07	4,55	,000**
Інтернальність у сфері досягнень	2,07	4,09	,000**
Інтернальність у сфері невдач	2,67	4,97	,000**
Інтернальність у сімейних відносинах	2,51	4,78	,000**
Інтернальність у виробничих стосунках	2,07	4,09	,000**
Інтернальність у сфері міжособистісних відносин	2,67	4,97	,000**
Інтернальність стосовно здоров'я і хвороби	1,93	4,66	,000**

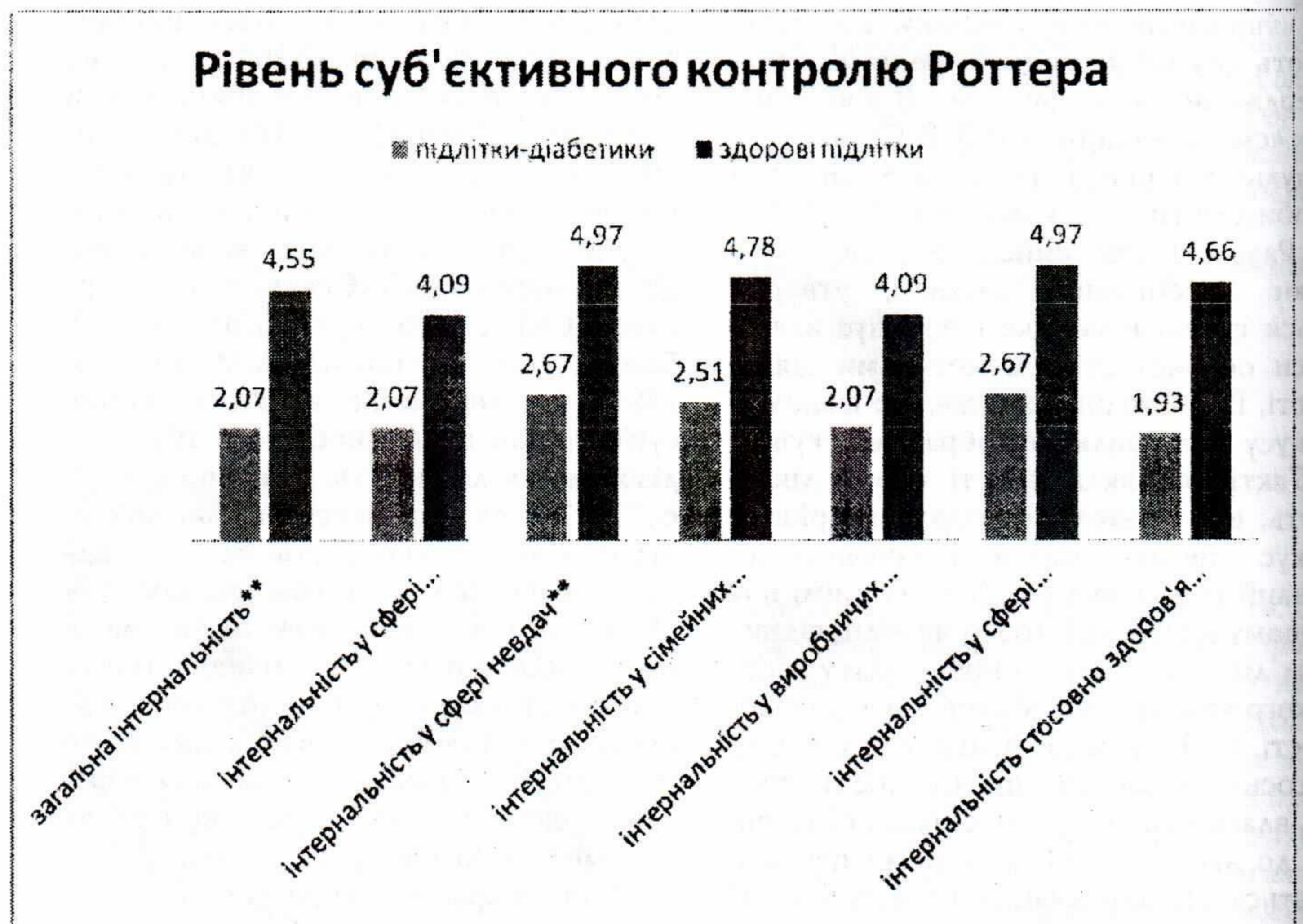

Рис. 1. Вияв інтернальності/екстернальності серед підлітків-діабетиків та здорових підлітків за методикою Рівня суб'єктивного контролю Роттера

Примітка (тут і далі):

- * – відмінності значущі на рівні 0,05;
- ** – відмінності значущі на рівні 0,001

екстернальності ($M=4,55$, $p \leq 0,000$). Вони більшою мірою схильні брати відповідальність за власні вчинки, події тощо на себе. Із 75 підлітків 60 осіб (80%) отримали від 1-3 стенів, що відповідає дуже низькому рівню суб'єктивного контролю і тільки чотири підлітки (5,3%) набрали 5 стенів. Такі особи вважають себе не причетними до подій власного життя, не вважають себе здатними контролювати ситуацію і припускають, що більшість вчинків – це наслідок випадку чи дій інших людей.

За шкалою інтернальності у сфері досягнень лише 9% підлітків-діабетиків мають високі показники рівня суб'єктивного контролю над емоційно позитивними подіями і ситуаціями. Такі особи вважають, що вони самі досягнули успіхів, здатні й у майбутньому реалізувати свої цілі самостійно. 91% опитаних мають низькі показники, що свідчить про те, що людина приписує власні успіхи досягнення і радощі зовнішнім обставинам – везінню, щасливій долі чи допомозі оточуючих. Порівнюючи відповіді підлітків-діабетиків із їхніми здоровими однолітками, варто зазначити, що діабетики значно більшою мірою навіть власні досягнення і успіхи схильні приписувати заслугам інших або везінню чи долі ($M=2,07$). У здорових підлітків цей показник складає 4,09 ($p \leq 0,000$).

Відповідно до шкали інтернальності у сфері невдач серед опитаних підлітків-діабетиків тільки один респондент, що складає 1,3%, має високий показник інтернальності (7 стенів), шість підлітків (8%) набрали по 5 стенів, а 90,7% опитаних продемонстрували низький рівень інтернальності ($M=2,67$) порівняно із здоровими підлітками ($M=4,97$, $p \leq 0,000$). Такі низькі показники говорять про не схильність діабетиків звинувачувати самого себе у різних неприємностях чи стражданнях, що виявляє їх здатність приписувати відповідальність за неприємні події, ситуації у їхньому житті іншим особам. Часто вони вважають такі події результатом невезіння.

Серед опитаних 75 підлітків-діабетиків тільки 6 осіб (8%) мали високі показники (6-8 стенів) за шкалою інтернальності у сімейних взаєминах. Ці респон-

денти беруть на себе відповідальність за події, що виникають у сімейному житті. При цьому 92 % підлітків-діабетиків мали низькі показники, що вказує на те, що вони схильні вважати не себе, а членів сім'ї відповідальними за всі ті значущі ситуації, особливості взаємодії, що з'являються в їхньому сімейному житті. Середнє значення за цією шкалою серед підлітків-діабетиків дорівнює 2,51, а серед здорових підлітків – 4,78 ($p \leq 0,000$), що вказує на те, що інсулінозалежні підлітки значно рідше покладають на себе відповідальність за взаємини зі своїми рідними у сім'ї. Вони схильні вважати, що нічого не можуть змінити у сімейних стосунках, перекладаючи цю відповідальність на інших членів родини.

Результати за шкалою інтернальності у сфері шкільних стосунків загалом підтвердили загальну тенденцію підлітків-діабетиків до прояву високого рівня екстернальності. Так, тільки двоє (2,7%) підлітків, хворих на діабет, мали по 6 стенів, усі інші (97,3%) мали низькі показники. Якщо серед здорових підлітків середнє значення за цією шкалою дорівнює 4,09, то серед підлітків-діабетиків – 2,07 ($p \leq 0,000$). Це говорить про те, що підлітки-діабетики схильні приписувати відповідальність за побудову стосунків зі шкільними товаришами, за власні успіхи і невдачі у навчанні зовнішнім обставинам – учителям, товаришам, везінню чи невезінню.

У побудові міжособистісних стосунків підлітки-діабетики також схильні розраховувати на активність інших. Так, за шкалою інтернальності у сфері міжособистісних стосунків високий показник виявився у сімох підлітків, хворих на діабет, що складає 9,3%. Це говорить про їхню спроможність контролювати власні формальні й неформальні взаємини з іншими. При цьому 90,7% опитаних продемонструвало високий рівень екстернальності у міжособистісних стосунках ($M=2,67$) навіть порівняно зі здоровими підлітками, чий середній показник становить 4,97 ($p \leq 0,000$). Низький показник інтернальності у підлітків-діабетиків вказує на те, що вони переважно вважають свої міжособистісні стосунки резуль-

Таблиця 2.

Вияв інтернальності/ екстернальності

серед молодших і старших підлітків-діабетиків та здорових підлітків

Шкала	Середнє значення					
	молодші підлітки			старші підлітки		
	Діабетики	Здорові	Ст. знач	Діабетики	Здорові	Ст. знач
Загальна інтернальність	2,07	4,67	,000**	2,06	4,45	,000**
Інтернальність у сфері досягнень	1,93	4,12	,000**	2,70	5,45	,000**
Інтернальність у сфері невдач	2,74	4,95	,000**	2,58	5,00	,000**
Інтернальність у сімейних відносинах	2,98	4,95	,000**	1,91	4,55	,000**
Інтернальність у виробничих стосунках	1,93	4,12	,000**	2,24	4,03	,000**
Інтернальність у сфері міжособистісних відносин	2,74	4,95	,000**	2,58	5,0	,000**
Інтернальність стосовно здоров'я і хвороби	2,14	4,81	,000**	1,67	4,52	,000**

Рис. 2. Прояв інтернальності/екстернальності у різних сферах серед молодших підлітків (10-13 років)

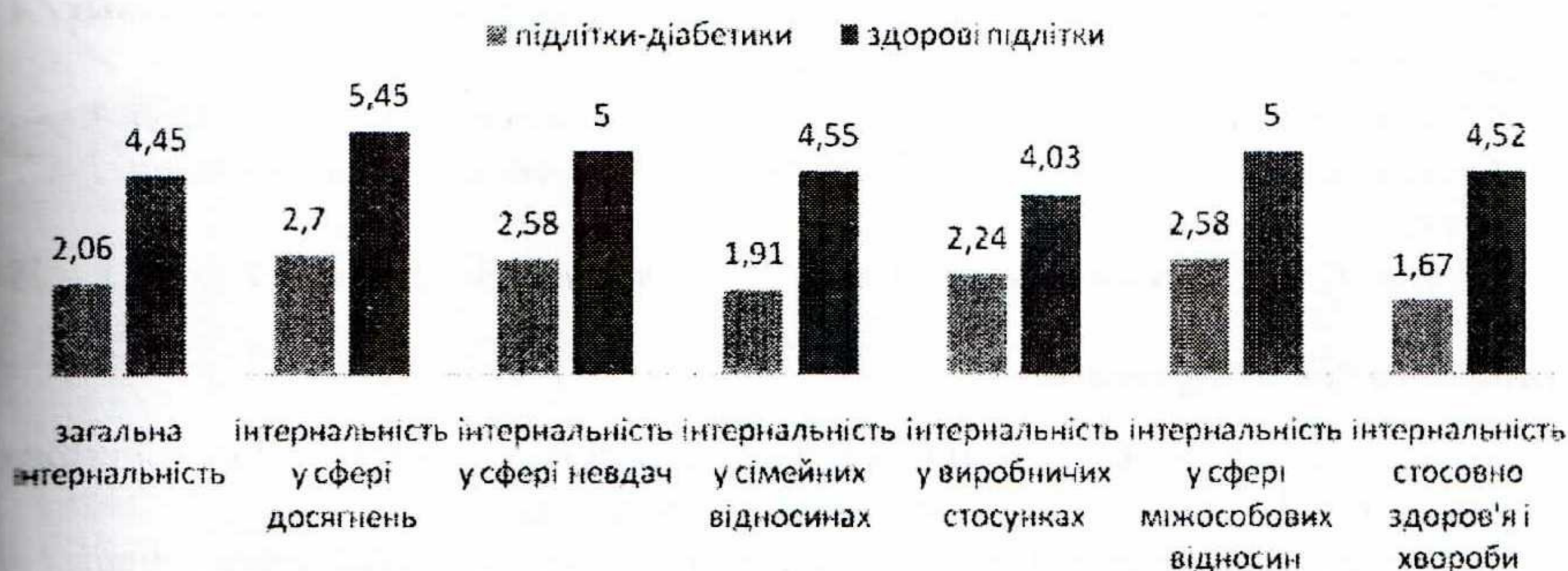
татом активності інших. Вони очікують більшої активності у побудові дружніх взаємин від інших.

Варто відмітити, що за шкалою інтернальності стосовно здоров'я та хвороби підлітки-діабетики продемонстрували найнижчий рівень інтернальності (M=1,93), при цьому серед здорових підлітків цей показник становить 4,66 (p<,000). Тільки 1,3% опитуваних відчува-

ють відповідальність за своє здоров'я та припускають, що можливість одужання залежить саме від них. Більшість хворих на діабет, а саме 98,7%, мали дуже низькі показники за шкалою інтернальності стосовно здоров'я та хвороби. Вони переконані, що здоров'я і хвороби – це результат випадку і сподіваються, що одужання прийде через дії інших, зокрема лікарів.

Рівень суб'єктивного контролю Роттера

Рис. 3. Прояв інтернальності/ екстернальності у різних сферах серед старших підлітків (14-16 років)

Таким чином можемо стверджувати, що за всіма шкалами загалом серед підлітків локус контролю зміщено у бік екстернального, при чому рівень екстернальності, тобто схильності покласти відповідальність за події у власному житті на інших, значно вищий серед підлітків-діабетиків порівняно зі здоровими ровесниками.

Аналіз отриманих даних з точки зору вікової динаміки (табл. 2 та рис. 2. і рис. 3) вказує на те, що відмінностей у відповідях молодших (10-13 років) і старших (14-16 років) підлітків-діабетиків та здорових підлітків на статистично значущому рівні не виявлено. Серед підлітків-діабетиків певну тенденцію можна лише у зменшенні екстернальності у сфері досягнень та її зростанні у сімейних стосунках ($p=,055$).

Психологи звертають увагу на відносно універсальну закономірність: чим сильніше особа орієнтована на внутрішні прагнення на протиположність зовнішнім, чим вище у неї інтернальність, тим кращі в неї показники психічного здоров'я, тим

легше вона адаптується до стресових ситуацій. Інтерналі проявляють більшу когнітивну активність. Вони більше цікавляться характером, причиною та лікуванням хвороби та активніше борються за виліковування. Така особа спрямовує свою активність на пошук ефективних способів подолання своєї проблеми, а не звинувачує долю та оточення у власних неприємностях.

Виходячи з того, що підліткам, хворим на діабет, очевидно бракує інтернальності, постає завдання корекції рівня відповідальності, побудови їхньої позиції і формування внутрішніх прагнень та вимог до самого себе, як відповідального за власне здоров'я та психічне благополуччя. У руслі подальшої роботи ставилася задача розробити та експериментально апробувати програму психотерапевтичної допомоги підліткам-діабетикам за допомогою психокорекційного тренінгу підлітків-діабетиків та здорових підлітків з метою запобігання відхилень в розвитку всіх компонентів Я-концепції підлітка.

Список використаних джерел:

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р.Бернс; пер. с англ. М.П. Гнедовского; под. ред. В. Я. Пилиповского. – М.: Прогресс, 1986. – 422 с.
2. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ

- и интерпретация данных: учеб. пособие / А. Д. Наследов. - 3-е изд., стереотип. - СПб.: Речь, 2007. - 392 с.
3. Наследов А. Д. SPSS 15: профессиональный статистический анализ данных / А. Д. Наследов. - СПб.: Питер, 2008. - 416 с: ил.
  4. Общая психодиагностика: учеб. пособие / А.А. Бодалев и [др.]; под ред. А.А. Бодалева, В.В. Столина. - М.: Издательство Московского университета, 1987. - 304 с.
  5. Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. - М., Изд-во МГУ, 1983. - 284 с.

Transliteration of References:

1. Berns R. Razvitie Ya-kontseptsii i vospitanie / R. Berns; per. s angl. M.P. Gnedovskogo; pod. red. V. Ya. Pilipovskogo. - M.: Progress, 1986. - 422 s.
2. Nasledov A. D. Matematicheskie metody psihologicheskogo issledovaniya. Analiz i interpretatsiya dannyih: ucheb. posobie / A. D. Nasledov. - 3-e izd., stereotip. - SPb.: Rech, 2007. - 392 s.
3. Nasledov A. D. SPSS 15: professionalnyi statisticheskiy analiz dannyih / A. D. Nasledov. - SPb.: Piter, 2008. - 416 s: il
4. Obschaya psihodiagnostika: ucheb. posobie / A.A. Bodalev i [dr.]; pod red. A.A. Bodaleva, V.V. Stolina. - M.: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1987. - 304 s.
5. Stolin V. V. Samosoznanie lichnosti / V. V. Stolin. - M., Izd-vo MGU, 1983. - 284 s.

© ПОДОФЕЙ С.О., 2015.